Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky Banská Bystrica
Ochrana dravcov na Slovensku

ŠTÁTNA OCHRANA PRÍRODY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

OCHRANA DRAVCOV NA SLOVENSKU

PROGRAM ZÁCHRANY

sokola kobcovitého *(Falco vespertinus* Linnaeus, 1766*)*

na roky 2024 – 2028

Banská Bystrica, 2023

Zostavili: RNDr. Roman Slobodník, PhD., Jozef Chavko, Ing. Andrea Lešová, PhD., Ing. Zuzana Guziová, Ing. Boris Maderič, PhD.

Fotka na titulnej strane: Jozef Chavko

OBSAH

1. SÚČASNÝ STAV CHRÁNENÉHO DRUHU 3
1.1 Vyhodnotenie doterajšej ochrany chráneného druhu 3
1.2. Zhodnotenie súčasného stavu a identifikácia faktorov spôsobujúcich ohrozenie chráneného druhu 5
2. CIELE OCHRANY A OPATRENIA NA ICH DOSIAHNUTIE A ODSTRÁNENIE PRÍČIN OHROZENIA **8**
2.1 V oblasti legislatívy 8
2.2 V oblasti praktickej starostlivosti 9
2.3 V oblasti monitoringu 10
2.4 V oblasti výchovy a spolupráce s verejnosťou 10
2.5 Harmonogram opatrení s určeným termínom, nákladmi a zodpovednosťou za realizáciu ..... **Chyba! Záložka nie je definovaná.**
3. POUŽITÉ PODKLADY A ZDROJE INFORMÁCIÍ 14
4. PRÍLOHY **23**
4.1 Mapa Slovenska s potvrdenými lokalitami výskytu ohrozeného druhu 23
4.2 Mapa opatrení praktickej starostlivosti na záchranu druhu 24

1. SÚČASNÝ STAV CHRÁNENÉHO DRUHU

1.1 Vyhodnotenie doterajšej ochrany chráneného druhu

Sokol kobcovitý (*Falco vespertinus* Linnaeus, 1766) patrí medzi **chránené druhy živočíchov** v zmysle § 33 ods. 3 zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 543/2002 Z. z.“) a vzťahujú sa na neho všetky ustanovenia § 35 zákona č. 543/2002 Z. z. o chránenom živočíchovi. Podľa vyhlášky Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 170/2021 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov (ďalej len „vyhláška MŽP SR č. 170/2021 Z. z.“) je druh zaradený **v prílohe 5A** (prirodzene vyskytujúci sa druh na území Slovenskej republiky, druh európskeho významu, na ochranu ktorého sa vyhlasujú chránené územia). Spoločenská hodnota sokola kobcovitého je 30 000 eur/jedinec.

Na Slovensku patrí sokol kobcovitý medzi **kriticky ohrozené druhy** (*CR – Critically endangered*) podľa Červeného zoznamu vtákov Slovenska (Demko *et al.* 2013). Vzhľadom na početnosť populácie a negatívny populačný trend došlo oproti predošlému Červenému zoznamu vtákov Slovenska (Krištín *et al.* 2001) k jeho prekategorizovaniu z kategórie ohrozenosti „ohrozený“ (*EN – Endangered*) do vyššej kategórie ohrozenosti. V Červenom zozname ohrozených druhov IUCN je sokol kobcovitý zaradený do kategórie takmer ohrozených taxónov (*NT – Near Threatened*) z dôvodu klesajúceho populačného trendu a veľkosti populácie (BirdLife International 2023). V rámci Európskej únie (EU 27) je sokol kobcovitý klasifikovaný ako zraniteľný druh (*VU – Vulnerable*) (BirdLife International 2023).

Ochrana sokola kobcovitého vyplýva z **dvoch hlavných právnych predpisov** Európskej únie – smernice Európskeho parlamentu a Rady 2009/147/ES z 30. novembra 2009 o ochrane voľne žijúceho vtáctva v platnom znení (ďalej len „smernica o ochrane vtáctva“), v rámci ktorej je zaradený do prílohy I (druh, na ochranu ktorého sa vyžaduje vyhlásenie osobitne chránených území) a smernice Rady č. 92/43/EHS z 21. mája 1992 o ochrane prirodzených biotopov a voľne žijúcich živočíchov a rastlín v platnom znení, v zmysle ktorej je budovaná európska sústava chránených území Natura 2000. Natura 2000 na Slovensku pozostáva z území európskeho významu a chránených vtáčích území (CHVÚ).

CHVÚ sú vyhlasované podľa § 26 zákona č. 543/2002 Z. z. za účelom zabezpečenia priaznivého stavu biotopov druhov vtákov európskeho významu a biotopov sťahovavých druhov vtákov a zabezpečenia podmienok ich prežitia a rozmnožovania. V CHVÚ sa zakazuje vykonávať činnosti, ktoré môžu mať negatívny vplyv na predmet jeho ochrany.

Pre ochranu sokola kobcovitého je vyhlásených spolu 5 CHVÚ, v ktorých je zabezpečená územná ochrana pre súčasných 17 hniezdnych párov (rok 2023), čo predstavuje 100 % národnej hniezdnej populácie (Slobodník 2023). Sokol kobcovitý je predmetom ochrany v 5 chránených vtáčích územiach:

- **CHVÚ Dolné Považie** (vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 593/2006 Z. z., ktorou sa vyhlasuje Chránené vtáčie územie Dolné Považie),
- **CHVÚ Lehnice** (vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 377/2005 Z. z., ktorou sa vyhlasuje Chránené vtáčie územie Lehnice),
- **CHVÚ Ostrovné lúky** (vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 18/2008 Z. z., ktorou sa vyhlasuje Chránené vtáčie územie Ostrovné lúky),
- **CHVÚ Sysľovské polia** (vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 234/2006 Z. z., ktorou sa vyhlasuje Chránené vtáčie územie Sysľovské polia),
- **CHVÚ Úľanská mokraď** (vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 437/2008 Z. z., ktorou sa vyhlasuje Chránené vtáčie územie Úľanská mokraď).

V rámci **medzinárodných dohovorov** je druh zaradený do:

- prílohy II Dohovoru o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovíšť (Bernský dohovor), ako prísne chránený druh,
- prílohy I Dohovoru o ochrane sťahovavých druhov voľne žijúcich živočíchov (Bonnský dohovor), ako ohrozený sťahovavý druh,
- prílohy I Memoranda o porozumení pri ochrane sťahovavých dravých vtákov v Afrike a Eurázii,
- prílohy II Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín (dohovor CITES), ako druh ohrozený vyhubením, keby sa obchod s ním nereguloval.

Druh je tiež zaradený do prílohy A nariadenia Rady (ES) č. 338/97 z 9. decembra 1996 o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a rastlín reguláciou obchodu s nimi v znení neskorších predpisov (ďalej len „nariadenie rady“). Z toho vyplýva, že obchod (dovoz, vývoz, opätovný vývoz, komerčná činnosť, premiestnenie) so všetkými exemplármi tohto druhu je regulovaný alebo zakázaný.

Na vyššie uvedené nariadenie rady nadväzuje zákon č. 15/2005 Z. z. o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 110/2005 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Tieto národné právne predpisy upravujú povinnosti, ktoré sa týkajú hlavne držby, vedenia evidencie, preukazovania pôvodu a nezameniteľného označovania exemplárov tohto druhu.

Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky (ŠOP SR) v spolupráci s Ochranou dravcov na Slovensku (RPS) vypracovala dokumentáciu ochrany prírody a krajiny – **program záchrany** pre sokola červenonohého (*Falco vespertinus*) na obdobie 2017 – 2022 v rámci projektu „LIFE11NAT/HU/000926 Ochrana sokola červenonohého v Karpatskej kotline“, ktorý bol spolufinancovaný z programu Európskej únie LIFE a Mechanizmu čerpania finančných prostriedkov na spolufinancovanie projektov LIFE+ zo štátneho rozpočtu pre programové obdobie 2007 – 2013. Program záchrany je zverejnený na https://www.minzp.sk/ochrana-prirody/druhova-ochrana/programy-zachrany/.

Hlavným cieľom programu záchrany bolo dosiahnutie priaznivého stavu sokola kobcovitého na celoslovenskej/národnej úrovni zabezpečením životaschopnej a udržateľnej populácie druhu, zlepšením stavu jeho hniezdnych a potravných biotopov, ako aj zväčšením areálu jeho hniezdneho rozšírenia. Tento cieľ bol splnený len čiastočne, nakoľko priaznivý stav druhu nebol zabezpečený v celej oblasti hniezdneho rozšírenia v rámci jeho prirodzeného areálu na území Slovenska. Zlepšenie stavu hniezdnych a potravných biotopov bolo zaznamenané v CHVÚ Sysľovské polia. Pravidelné hniezdenie po roku 2011 bolo potvrdené už len v jedinom CHVÚ - Sysľovské polia (Do roku 2011 hniezdili v havranej kolónii pri obci Tvrdošovce v CHVU Dolné Považie – J. Lengyel in verb.)

Z celkového počtu 5 CHVÚ, v ktorých je sokol kobcovitý predmetom ochrany, majú 3 CHVÚ schválený program starostlivosti. Vláda v rokoch 2017 – 2020 schválila program starostlivosti (PS) o CHVÚ Sysľovské polia (https://www.minzp.sk/files/sekcia-ochranyprirodyakrajiny/ps_chvu/03_ps_o_chvu_syslovske-polia_30-4_2020.pdf), o CHVÚ Dolné Považie (https://www.minzp.sk/natura2000/chranene-vtacie-uzemia/programy-starostlivosti-chvu.html) a o CHVÚ Ostrovné lúky (https://www.minzp.sk/natura2000/chranene-vtacie-uzemia/programy-starostlivosti-chvu.html).

ŠOP SR, RPS a Slovenská ornitologická spoločnosť/BirdLife Slovensko (SOS/BirdLife Slovensko) v rokoch 2021 a 2022 spoločne presadzovali environmentálne opatrenia do Strategického plánu spoločnej poľnohospodárskej politiky 2023 – 2027 (SP SPP) https://www.mpsr.sk/aktualne/aktualne-znenie-strategickeho-planu-spolocnej-polnohospodarskej-politiky-2023-2027/18377/.

Za účelom zastavenia výrazného poklesu početnosti populácie a zabráneniu vyhynutiu sokola kobcovitého na Slovensku, ako aj vytvorenia vhodných podmienok pre rast jeho populácie, bol pripravený a následne schválený projekt LIFE STEPPE ON BORDER – Zabezpečenie dlhodobej ochrany dropa veľkého a sokola kobcovitého v pohraničí Slovenska a Maďarska (LIFE20 NAT/SK/001077), ktorý finančne podporila Európska únia v rámci finančného nástroja LIFE. Implementáciu projektu finančne podporuje aj Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstvo pôdohospodárstva Maďarska ako spolufinancovatelia.

V Európe klesla populácia sokola kobcovitého a dropa veľkého za uplynulých 40 rokov až o 30 %, niekde dokonca až na hranicu vyhynutia. Strata či pretváranie prirodzených biotopov a následná nízka úspešnosť hniezdenia sú pre oba druhy (s podobnými nárokmi na prostredie) zásadným problémom. Medzi hlavné aktivity projektu LIFE STEPPE ON BORDER patrí zmena biotopov v intenzívne využívanej poľnohospodárskej krajine. Výsledkom bude zvýšenie dostupnosti potravy, ako aj prirodzených hniezdnych podmienok. Na projekte participuje 6 partnerských organizácií a 2 spolufinancujúce organizácie zo Slovenska a z Maďarska. Oficiálne sa začal realizovať vo februári 2022 a potrvá do apríla 2027. Väčšina aktivít je v CHVÚ Sysľovské polia (posledná známa lokalita v krajine, kde sa pravidelne vyskytujú obidva druhy) a v piatich CHVÚ v Maďarsku.

Výsledkom rokovaní s vlastníkmi a užívateľmi pozemkov v kľúčových lokalitách v CHVÚ v uplynulých rokoch bola identifikácia pozemkov na odkúpenie za účelom zlepšenia stavu biotopov pre sokola kobcovitého. Tieto budú následne po dohode s dotknutými subjektmi v správe ŠOP SR. Došlo k odkúpeniu/ nadobudnutiu pozemkov za účelom ochrany prírody – zlepšenia stavu biotopov o. i. aj pre sokola kobcovitého. V CHVÚ Sysľovské polia (za obdobie 2017 – 2019) bolo získaných 36 ha v rámci kompenzácií pri výstavbe diaľnice D4. Od roku 2023 ŠOP SR preberá starostlivosť, do tohto roku sa starala o predmetný pozemok Národná diaľničná spoločnosť, a. s., ide o úhorovú plochu. V roku 2007 ŠOP SR kúpila 6 ha pozemkov (na ornej pôde), kde za obdobie platnosti PZ sa realizoval manažment aj financovanie prostredníctvom ŠOP SR. V roku 2023 došlo k vykúpeniu ďalších cca 2 ha (orná pôda, na jar 2023 sa na nej vysiala sa ďatelino-trávna zmes) v rámci projektu LIFE STEPPE ON BORDER a tiež v roku 2023 došlo k prevodu užívania pozemku zo Slovenského pozemkového fondu) o výmere 5,6 ha na ŠOP SR (ide o ornú pôdu).

1.2. Zhodnotenie súčasného stavu a identifikácia faktorov spôsobujúcich ohrozenie chráneného druhu

Veľkosť hniezdnej populácie v Európe sa odhaduje na 30 300 – 63 400 párov, čo predstavuje 60 600 – 127 000 dospelých jedincov. Veľkosť populácie v krajinách Európskej únie sa odhaduje na úrovni 1 800 – 2 800 hniezdnych párov, čo predstavuje 3 500 – 5 600 jedincov (BirdLife International 2023). Veľkosť domovského okrsku je veľmi premenlivá v závislosti od typu hniezdenia (solitérne páry vs. kolónia), pričom sa pohybuje v rozpätí 38 – 3 467 ha.

Publikované údaje o veľkosti populácie sokola kobcovitého potvrdzujú, že na území Slovenska došlo za posledných 12 – 20 rokov k výraznému zníženiu jeho početnosti. Negatívny populačný trend vyplýva aj z údajov uvedených v správe pre Európsku komisiu podľa článku 12 smernice o ochrane vtáctva za obdobie rokov 2008 – 2012. Podľa uvedených údajov (za obdobie 2008 – 2012) predpokladaná veľkosť hniezdnej populácie na území Slovenskej republiky predstavuje 0 – 10 párov, v CHVÚ je to 0 – 5 párov. Krátkodobý populačný trend sokola kobcovitého (za obdobie 12 rokov, 2000 – 2012), ako aj dlhodobý (od roku 1980), je hodnotený ako klesajúci. V poslednej správe pre Európsku komisiu bola veľkosť populácie reportovaná 0 – 22 párov, t. zn. rozdiel vo

veľkosti populácie medzi dvoma reportovacími obdobiami je 0 – 12 párov v dôsledku reálnej zmeny vo veľkosti populácie. Populačný trend krátkodobý aj dlhodobý je uvádzaný ako fluktuačný (Černecký *et al.* 2021).

Veľkosť hniezdnej populácie sokola kobcovitého sa sledovala na základe monitoringu všetkých známych hniezdnych párov. Realizoval sa aj stály monitoring nielen na súčasných, ale aj na historických hniezdnych lokalitách. Na základe trendu počtu párov je možné konštatovať, že vplyvom opatrení na podporu topických a trofických podmienok pre daný druh došlo výrazne k zvýšeniu početnosti populácie sokola kobcovitého (tab. č. 1, graf. č. 1.), pričom pravidelné hniezdenie bolo zaznamenané v CHVÚ Sysľovské polia. Cieľom bolo zabezpečiť stály monitoring všetkých hniezdnych párov sokola čevenonohého, každoročne vyhodnocovať odhady početnosti a trendu populácie v celom hniezdnom areáli. Okrem uvedeného paralelne prebiehal aj monitoring faktorov, negatívne ovplyvňujúcich stav populácie a biotopov predmetného druhu. Monitorovali sa hniezdne lokality vizuálne kontrolou hniezdnej úspešnosti v búdkach, ale aj v hniezdach krkavcovitých druhov vtákov.

Tab. 1: Vývoj počtu hniezdnych teritórií, inkubovaných znášok, úspešných párov a počet vyletených mláďat sokola kobcovitého (Falco vespertinus) za obdobie rokov 2004 – 2022 v CHVÚ Sysľovské polia

rok	obsadené teritória	inkubujúce znášky	úspešné páry	počet vyletených mláďat	juv. / úsp.páry	juv. / všetky páry
2004	9	6	3	7	2,33	1,17
2005	14	11	8	19	2,38	1,73
2006	6	2	1	3	3,00	1,50
2007	8	7	4	11	2,75	1,57
2008	6	6	5	10	2,00	1,67
2009	5	2	2	6	3,00	3,00
2010	4	3	1	2	2,00	0,67
2011	3	2	1	3	3,00	1,50
2012	1	0	0	0	-	-
2013	2	1	1	4	4,00	4,00
2014	4	3	3	11	3,67	3,67
2015	5	2	1	4	4,00	2,00
2016	5	5	5	20	4,00	4,00
2017	16	16	16	41	2,56	2,56
2018	19	19	17	45	2,65	2,37
2019	25	25	22	73	3,32	2,92
2020	20	19	14	35	2,50	1,84
2021	21	21	10	19	1,90	0,90
2022	17	17	15	53	3,53	3,12

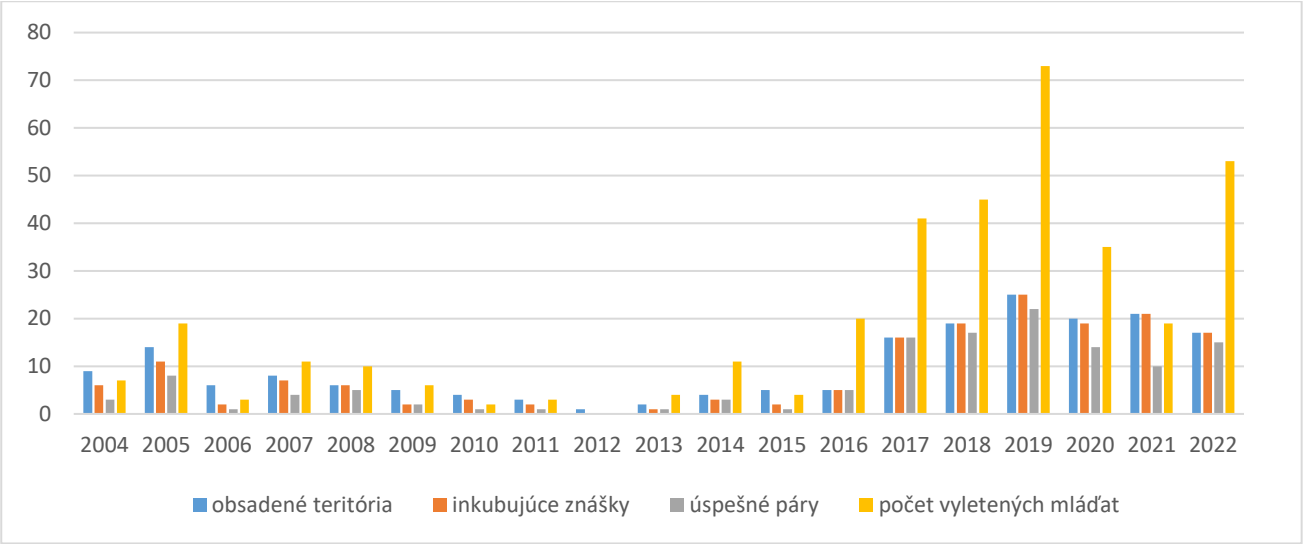

Obr. 1: Grafické znázornenie trendu vývoja populácie sokola kobcovitého (Falco vespertinus) v za obdobie rokov 2004 – 2022 v CHVÚ Sysľovské polia

Sokol kobcovitý patrí medzi typické stepné druhy, ktorý v podmienkach Slovenska obýva predovšetkým nížinnú mozaikovitú poľnohospodársku krajinu so stepným rázom. Početnosť jeho populácie fluktuuje v závislosti od dostatku potravy. Medzi zásadné limitujúce faktory, ktoré sa podpísali počas posledných dekád pod vymiznutie druhu na Slovensku a balansovanie na hrane vyhynutia, sú nedostatočné potravné zdroje a neuspokojivé topické možnosti. Strata prirodzených hniezdnych príležitosti sa v rámci manažmentu populácie druhu kompenzuje predovšetkým búdkami a umelými hniezdnymi podložkami. Takého riešenie je účinné z krátkodobého hľadiska, ale nezaručuje dlhodobú udržateľnosť populácie, pretože táto je tak priamo závislá na opakovaných manažmentových intervenciách. Stav hniezdnych biotopov a hniezdne príležitosti ohrozujú aj výruby nelesnej drevinovej vegetácie v poľnohospodárskej krajine, prípadne jej neuspokojivá kvalita z hľadiska ekologických nárokov druhu. Strata a degradácia vhodných potravných biotopov je úzko spojená s intenzifikáciou poľnohospodárstva.

Strata a degradácia vhodných potravných biotopov je úzko spojená aj s intenzifikáciou poľnohospodárstva. Potenciálnym ohrozením, ktoré môže vyústiť do priamej mortality jedincov je aplikácia nevhodných chemických prípravkov alebo neodborná aplikácia chemických prípravkov na ochranu poľnohospodárskych rastlín zo Zoznamu autorizovaných prípravkov (http://www.uksup.sk/). Lokálne k úbytku vhodných potravných biotopov môže prispieť aj záber poľnohospodárskej pôdy pre účely výstavby priemyselných parkov, obytných komplexov, prípadne energetickej infraštruktúry alebo nových športovo-rekreačných areálov a zariadení cestovného ruchu.

Významný dopad na predmetný druh má aj pytliactvo. Pri vystreľovaní hniezd havranov, strák a vrán často dochádza aj k priamej likvidácii, či zástrelom mláďat na hniezde a dospelých jedincov sokolov kobcovitých, ktoré hniezdia v týchto hniezdach. V súčasnosti sa na juhozápadnom Slovensku množia nelegálne zástrely a vykladanie otrávených návnad ohrozujúcich všetky dravce vrátane sokolov kobcovitých. Hniezdnu úspešnosť negatívne ovplyvňuje aj vyrušovanie na hniezdiskách, či už následkom obhospodarovania poľnohospodárskej pôdy, pri výkone práva poľovníctva alebo športovo-rekreačných aktivitách. Vyrušovanie sa ako negatívny prvok týka hlavne kľúčového hniezdiska v CHVÚ Sysľovské polia, kde v dôsledku blízkosti hlavného mesta Bratislava a absencie cyklotrás smerujúcich ľudí na atraktívne Trojmedzie Slovenska, Rakúska a Maďarska dochádza k častým nelegálnym vstupom do CHVÚ a rušeniu práve v hniezdnom období.

Potenciálne významným ohrozením pre hniezdnu populáciu sokola kobcovitého sú poranenia alebo úhyn s následkom zasiahnutia elektrického prúdu, resp. kolízie s vodičmi elektrických vedení. Sokoly kobcovité, ktoré hniezdia alebo odpočívajú v blízkosti

frekventovaných ciest, sú ohrozené kolíziami s motorovými vozidlami. V minulosti boli takého prípady zaznamenané napríklad v Maďarsku. Okrem vyššie uvedených faktorov ohrozenia stále absentujú viaceré poznatky v oblasti ekológie sokola kobcovitého, konkrétne početnosti a trendu globálnej populácie. Nedostatok informácií je predovšetkým spôsobený často nepresnými a rozdielnymi metódami monitoringu vo východnej časti hniezdneho areálu, ktoré neumožňujú korektné odhady početnosti populácie a následne ani hodnotenie trendu.

Podobne je veľmi málo informácií o ohrozeniach a ekológii druhu na zimoviskách. Absentujú poznatky o presných migračných trasách. S ohľadom na to, že druh je koloniálny, nielen počas hniezdneho obdobia, ale aj počas migrácie a na zimoviskách (napr. Fehérvári *et al.* 2015, Palatitz *et al*. 2015), aj lokálne sa vyskytujúce ohrozenia môžu mať značný dopad na populáciu.

O biologických faktoroch limitujúcich produktivitu hniezdiacich párov, existujú indikácie, že limitujúcim faktorom môžu byť vírusové choroby a zoonózy alebo predácia. Absentujú analýzy životaschopnosti populácie. Nedostatočné vedomosti sú aj o rozsahu a účinku rezíduí pesticídov na produktivitu populácie a priemernú dĺžku života jedincov. Doposiaľ nie sú hlásené žiadne prípady sokolov kobcovitých usmrtených veternými elektrárňami, čo môže byť ale aj dôsledkom obmedzeného monitoringu druhu na migračných trasách.

Medzi ďalšie problémy pri zabezpečení ochrany predmetného druhu identifikujeme aj neusmernený cestovný ruch a urbanizáciu. Druh sa stal kriticky ohrozeným v súvislosti so zmenami využívania poľnohospodárskej krajiny, vrátane záberu a následnej zástavby poľnohospodárskej pôdy priemyselnými parkami, dôsledkom ktorých prišlo k degradácii alebo zániku vhodných hniezdnych a potravných biotopov sokola kobcovitého. Úbytok jeho počtu súvisí s úbytkom poľných hniezdnych kolónií havranov a celkovým znížením početnosti populácií krkavcovitých druhov v poľnohospodársky využívanej krajine, ktorých hniezda obsadzuje. Veľmi negatívne pôsobí veľkoplošná aplikácia pesticídov na lokalitách hniezdnych kolónií a na loviskách. K výraznému zníženiu početnosti populácie sokola čevenonohého prišlo aj v dôsledku intenzívnej aplikácie širokého spektra pesticídov: primárne otravy sokolov kobcovitých vznikajú pri aplikácii pesticídov zo vzduchu v blízkosti kolónií a odpočinkových miest. Sekundárne otravy vznikajú následkom akumulovania chemikálií v potravnom reťazci. Intenzívna aplikácia pesticídov má tiež za následok nedostatok prirodzenej potravy pre tento druh.

2. CIELE OCHRANY A OPATRENIA NA ICH DOSIAHNUTIE A ODSTRÁNENIE PRÍČIN OHROZENIA

Hlavným **cieľom** programu záchrany je **dosiahnutie priaznivého stavu sokola kobcovitého na celoslovenskej úrovni**, ktorým sa zabezpečí životaschopná a udržateľná populácia. Docieli sa hlavne zlepšením stavu hniezdnych a potravných biotopov a zväčšením areálu hniezdneho rozšírenia.

Nižšie sú stanovené opatrenia v oblasti legislatívy, praktickej starostlivosti, monitoringu, výchovy a spolupráce s verejnosťou na dosiahnutie cieľa programu záchrany.

2.1 V oblasti legislatívy

- Prehodnotiť všeobecne záväzné právne predpisy, ktorými boli vyhlásené CHVÚ, kde sa vyskytuje a je predmetom ochrany sokol kobcovitý, s ohľadom na zabezpečenie dostatočného rozsahu zakázaných činností.
- V novom programovom období spoločnej poľnohospodárskej politiky (do roku 2027) podporovať podniky do vstupu do AEKO na konverziu ornej pôdy na TTP v CHVÚ vyhlásených pre ochranu sokola kobcovitého.

- Identifikovať a požiadať o prevod vybraných pozemkov vo vlastníctve štátu v súčasných a historických hniezdnych lokalitách sokola kobcovitého, prioritne v CHVÚ, do správy ŠOP SR.
- Navrhnúť zámeny pozemkov tak, aby sa pozemky vo vlastníctve Slovenskej republiky (v správe SPF) v okolí existujúcich CHVÚ vyhlásených pre ochranu sokola kobcovitého vyčlenili do CHVÚ a pozemky ostatných vlastníkov mimo CHVÚ.
- Identifikovať existujúce hniezdiská, odpočinkové stanovištia a nocoviská, ktorých ochrana vyžaduje vyhlásenie ochranných zón a následne zabezpečiť vyhlásenie prostredníctvom orgánov ochrany prírody.
- Pripraviť analýzu pre prípadnú celoročnú ochranu krkavcovitých druhov vtákov. Na základe jej výsledkov navrhnúť zmeny, prioritne v CHVÚ vyhlásených na ochranu sokola kobcovitého a dočasne zabezpečiť ochranu obmedzením lovu vybraných krkavcovitých druhov rozhodnutím kompetentného orgánu ochrany prírody v predmetných CHVÚ.
- Dopracovať, prerokovať a predložiť na schválenie návrhy programov starostlivosti o CHVÚ Lehnice a o CHVÚ Uľanská mokraď.

2.2 V oblasti praktickej starostlivosti

- Zlepšiť označenie hranice CHVÚ vyhlásených na ochranu sokola kobcovitého na kľúčových prístupových komunikáciách a inštalovať piktogramy znázorňujúce zakázané činnosti v CHVÚ Dolné Považie, CHVÚ Ostrovné lúky, CHVÚ Lehnice a CHVÚ Úľanská mokraď. Zabezpečiť inštaláciu dopravných zákazkových značiek na všetkých prístupových komunikáciách a poľných cestách do CHVÚ. Zabezpečiť stálu údržbu označenia hraníc CHVÚ Sysľovské polia. Zabezpečiť pravidelnú strážnu službu.
- Regulovať vstupy verejnosti do CHVÚ Sysľovské polia len na vyznačených komunikáciách vo vyznačenom časovom režime, ktorý určí orgán a organizácia ochrany prírody (napr. prostredníctvom údržby inštalovaných uzamykateľných rámp na prístupových komunikáciách a/alebo dopravných značiek.
- Kontrolovanie dodržiavania iných opatrení a to platnej legislatívy v súvislosti s obmedzením aktivít ohrozujúcich sokola kobcovitého (obmedzenia používania pesticídov, obmedzenia vstupov, vylúčenie športovo – rekreačných a kultúrno – spoločenských činností mimo vyznačeného turistického chodníka v smere od Čunova k Trojmedziu v CHVÚ Sysľovské polia).
- Výstavba cyklotrasy obchádzajúcej citlivé oblasti okolo CHVÚ Sysľovské polia s cieľom zníženia vyrušovania v samotnej jadrovej časti CHVÚ.
- Podporovať obnovu havraních kolónií zabezpečením ponuky hniezdneho materiálu (odrezky konárov) v blízkosti vybraných aktívnych hniezdnych kolónií v extravilánoch.
- Zabezpečovať vytváranie náhradných hniezdnych príležitostí na súčasných a historických lokalitách pre sokola kobcovitého.
- Zabezpečiť usmernené kosenie existujúcich trávnych porastov alebo pastvu na nich v CHVÚ vyhlásených pre ochranu sokola kobcovitého a usmernené kosenie okrajov poľných ciest.
- Zabezpečiť ochranu nelesnej drevinovej vegetácie a trávnych plôch rozhodnutím kompetentného orgánu ochrany prírody v CHVÚ.
- Zabezpečiť dosadbu nelesnej drevinovej vegetácie za účelom zlepšenia hniezdnych biotopov.
- V súčasných a historických lokalitách výskytu sokola kobcovitého uplatňovať v maximálnom možnom rozsahu agroenvironmentálne schémy, ekoschémy a ďalšie environmentálne opatrenia s pozitívnym vplyvom na stav potravných biotopov.
- Eliminovať riziko zranení na konštrukciách elektrických vedení inštalovaním vhodných bezpečnostných prvkov zabraňujúcich zraneniam elektrickým prúdom a výstražných prvkov na trasách znižujúcim riziká nárazov do elektrických vedení a výstražných prvkov na trasách znižujúcim riziká nárazov do elektrických vedení.

- Navrhovať a podporovať vytváranie trvalých trávnych porastov alebo pestovať viacročné krmoviny a trávy na ornej pôde po dohode s užívateľmi.
- V CHVÚ vyhlásených pre ochranu sokola kobcovitého pri aplikácii pesticídov na ornej pôde zabezpečiť odborný kvalifikovaný dozor (odborník z príslušnej oblasti) a použiť len chemické prípravky, ktorých riziko vyplývajúce z ich použitia pri dodržaní predpísanej dávky alebo koncentrácie je pre vtáky prijateľné pri nepresiahnutí predpísanej dávky alebo koncentrácie (označenie Vt5 zo Zoznamu autorizovaných prípravkov na ochranu rastlín: http://www.uksup.sk/orp-pripravky-na-ochranu-rastlin-registre-a-zoznamy/).
- Alternatívne v CHVÚ uplatniť celoročný zákaz používania herbicídov napr. cez rozhodnutia orgánov ochrany prírody.
- Úplne vylúčiť aplikáciu pesticídov na medziach, okrajoch vetrolamov, ciest a iných neproduktívnych prvkoch v poľnohospodárskej krajine ako aj na trávnych porastoch.
- Podporovať, aby sa časť strniskových plôch (min. 30 %) po obilninách nerozorávala a zároveň, aby boli po zbere slamy ponechané do 31. októbra príslušného kalendárneho roka.
- Podporovať vytvorenie vhodnej mozaikovitej štruktúry plodín na ornej pôde a vhodné nastavenie kondicionalít, ekoschém a neprojektových opatrení v rámci SP SPP.
- Podporovať zníženie podielu výsadby nevhodných poľnohospodárskych kultúr pestovaných na energetické účely (kukurica, slnečnica, repka) v prospech takých poľnohospodárskych plodín, ktoré sú v súlade s ekologickými nárokmi sokola kobcovitého (napr. viacročné krmoviny: ďatelina, lucerna, ďatelinotrávne miešanky, trávne porasty).

2.3 V oblasti monitoringu

Zabezpečenie permanentného monitoringu sokola kobcovitého na Slovensku

- Zabezpečiť permanentný monitoring všetkých hniezdnych párov, každoročne vyhodnocovať odhady početnosti a trendu populácie v celom hniezdnom areáli a zabezpečiť monitoring vplyvov negatívne ovplyvňujúcich stav populácie a biotopov druhu.
- Zabezpečiť realizáciu permanentného monitoringu na identifikovaných trvalých monitorovacích lokalitách na území SR a vykonávať monitoring v zmysle schválenej metodiky monitoringu pre daný druh prostredníctvom priameho dohľadávania hniezd.
- Zabezpečiť permanentný monitoring súčasných a historických hniezdnych lokalít sokola kobcovitého.
- Vyhľadať, zdokumentovať a monitorovať migračné a odpočinkové stanovištia a nocoviská sokola kobcovitého.
- Zapojiť sa do implementácie medzinárodných schém pre monitoring hniezdnej populácie.
- Realizovať monitoring ponuky hniezd havrana čierneho (*Corvus frugilegus*), vrany túlavej (*Corone cornix, Corone corone*) a straky obyčajnej (*Pica pica*) na súčasných a historických lokalitách výskytu sokola kobcovitého a medziročne vyhodnocovať ich trend.
- Rozšíriť poznatky ohľadom distribúcie, početnosti a trendu populácie a ekológie druhu v celom areáli na Slovensku, vrátane zhodnotenia vzťahu hniezdnych parametrov a klimatickej zmeny s osobitným zameraním na vplyv extrémneho počasia.
- Identifikovať a mapovať vhodné biotopy v CHVÚ vyhlásených pre ochranu sokola kobcovitého.
- Údaje z monitoringu evidovať v databáze ŠOP SR v KIMS (Komplexný informačný a monitorovací systém) alebo inej vhodnej databáze (Aves Symfony).

2.4 V oblasti výchovy a spolupráce s verejnosťou

- Vytvoriť, realizovať programy a infraštruktúru pre zvýšenie povedomia verejnosti vrátane farmárov, poľovníkov, detí a mládeže o stave, zákonnej ochrane a opatreniach pre ochranu sokola kobcovitého, ako aj o význame vybraných druhoch krkavcovitých - havrana čierneho, vrany obyčajnej a straky obyčajnej – pre ochranu sokola kobcovitého.

3. POUŽITÉ PODKLADY A ZDROJE INFORMÁCIÍ

BirdLife International (2023) Species factsheet: Falco vespertinus. Downloaded from http://www.birdlife.org on 24/04/2023. Recommended citation for factsheets for more than one species: BirdLife International (2023) IUCN Red List for birds. Downloaded from http://www.birdlife.org on 24/04/2023.

BirdLife International, 2004: Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. Cambridge. UK: BirdLife International. (BirdLifeConservation series No. 12).

BirdLife International, 2023. *Falco vespertinus*. The IUCN Red List of Threatened Species 2013: e.T22696432A40744612.

BirdLife International, 2021. European Red List of Birds. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.v.

BirdLife International, 2023. *Falco vespertinus*. The IUCN Red List of Threatened Species 2023: e.T22696432A84476145.

Demko, M., Krištín, A. & Puchala, P. 2013: Červený zoznam vtákov Slovenska. Tichodroma 25: 69–78 (2013) ISSN 1337-0Gúgh, J., Trnka, A., Karaska, D., Ridzoň, J., 2015. Zásady ochrany významných druhov vtákov a ich biotopov. Štátna ochrana prírody SR, Banská Bystrica, 332 str.

Chavko J & Krištín A: Foraging opportunism and feeding frequency in the red-footed falcon (Falco vespertinus) in Slovakia: case study from 2017. Slovak Raptor Journal 2017, 11: 31–41

Karaska, D., Trnka, A., Krištín, A., Ridzoň, J., 2015: Chránené vtáčie územia Slovenska. Štátna ochrany prírody SR, Banská Bystrica, 380 s.

Kovalik, P. *et al.* 2010: Slovenské mená vtákov sveta. SOS/BirdLife Slovensko, Bratislava, 396 s.

Krištín, A., Kocian Ľ. & Rác, P., 2001: Červený (ekosozologický) zoznam vtákov (Aves) Slovenska. Červený zoznam rastlín a živočíchov Slovenska. — Ochrana prírody Suplement 20: 150 − 153.

Krištín A, Tulis F, Klimant P, Bacsa K & Ambros M: Food supply (Orthoptera, Mantodea, Rodentia and Eulipotyphla) and food preferences of the red-footed falcon (Falco vespertinus) in Slovakia. Slovak Raptor Journal 2017, 11: 1–14.

Matoušek, B., 1990a: Slovenské menoslovie vtákov (*Aves*) fauny ČSFR. Kultúra slova 24 (5): str. 149 – 170.

Matoušek, B., 1990b: Slovenské menoslovie vtákov (*Aves*) fauny ČSFR. Kultúra slova 24 (10): str. 342 – 363.

Palatitz, P., Fehérvári, P., Solt, Sz. & Barov, B.,2009: European Species Action Plan for the Red-footed Falcon *Falco vespertinus* Linnaeus, 1766. 49 s.

Ridzoň, J., Karaska, D., Topercer, J., 2015: Aktuálny stav výberových druhov vtákov v Chránených vtáčích územiach na Slovensku. Štátna ochrana prírody SR, Banská Bystrica, 320 s.

Slobodník R, Chavko J, Lengyel J, Noga M, Maderic B & Baláž M: Trend in an isolated population of the red-footed falcon (Falco vespertinus) at the edge of its breeding range (south-western Slovakia). Slovak Raptor Journal 2017, 11: 83–89.

Černecký, J., Darolová, A., Fulín, M., Chavko, J., Karaska, D., Krištín, A. & Ridzoň J., 2014: Správa o stave vtákov v rokoch 2008 – 2012 na Slovensku. Banská Bystrica: Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky. 790s.

Legislatívne zdroje:

- Zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov.
- Vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 170/2021 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov.
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/147/ES z 30. novembra 2009 o ochrane voľne žijúceho vtáctva v platnom znení.
- Smernica Rady 92/43/EHS z 21. mája 1992 o ochrane prirodzených biotopov a voľne žijúcich živočíchov a rastlín v platnom znení.
- Dohovor o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovíšť (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats).
- Zákon č. 15/2005 Z. z. o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Nariadenie Rady (ES) č. 338/97 z 9. decembra 1996 o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a rastlín reguláciou obchodu s nimi v platnom znení.
- Dohoda o ochrane africko-euroázijských druhov vodného sťahovavého vtáctva (AEWA).
- Dohovor o ochrane sťahovavých druhov voľne žijúcich živočíchov (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals).

4. Prílohy

4.1 Mapa Slovenska s potvrdenými lokalitami výskytu ohrozeného druhu

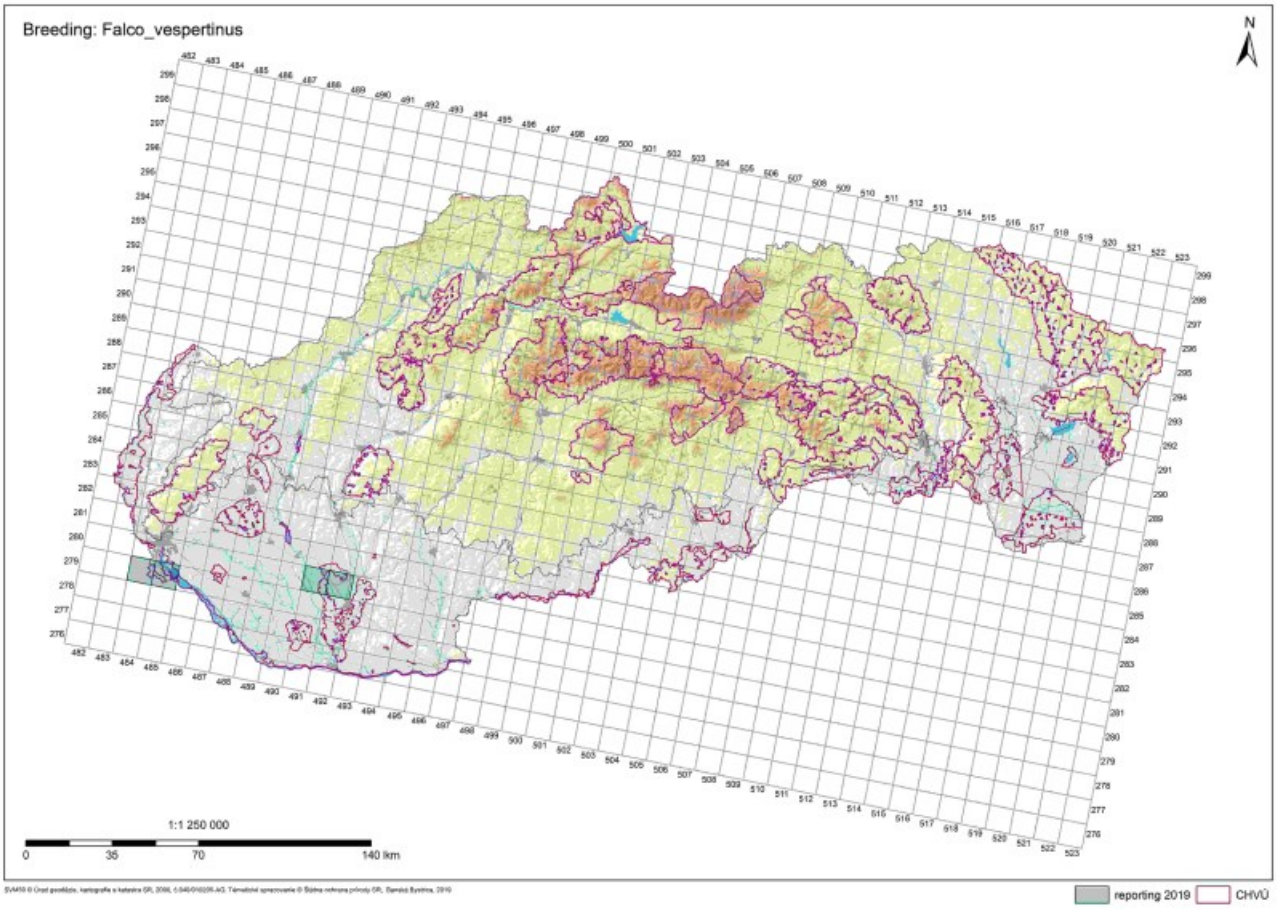
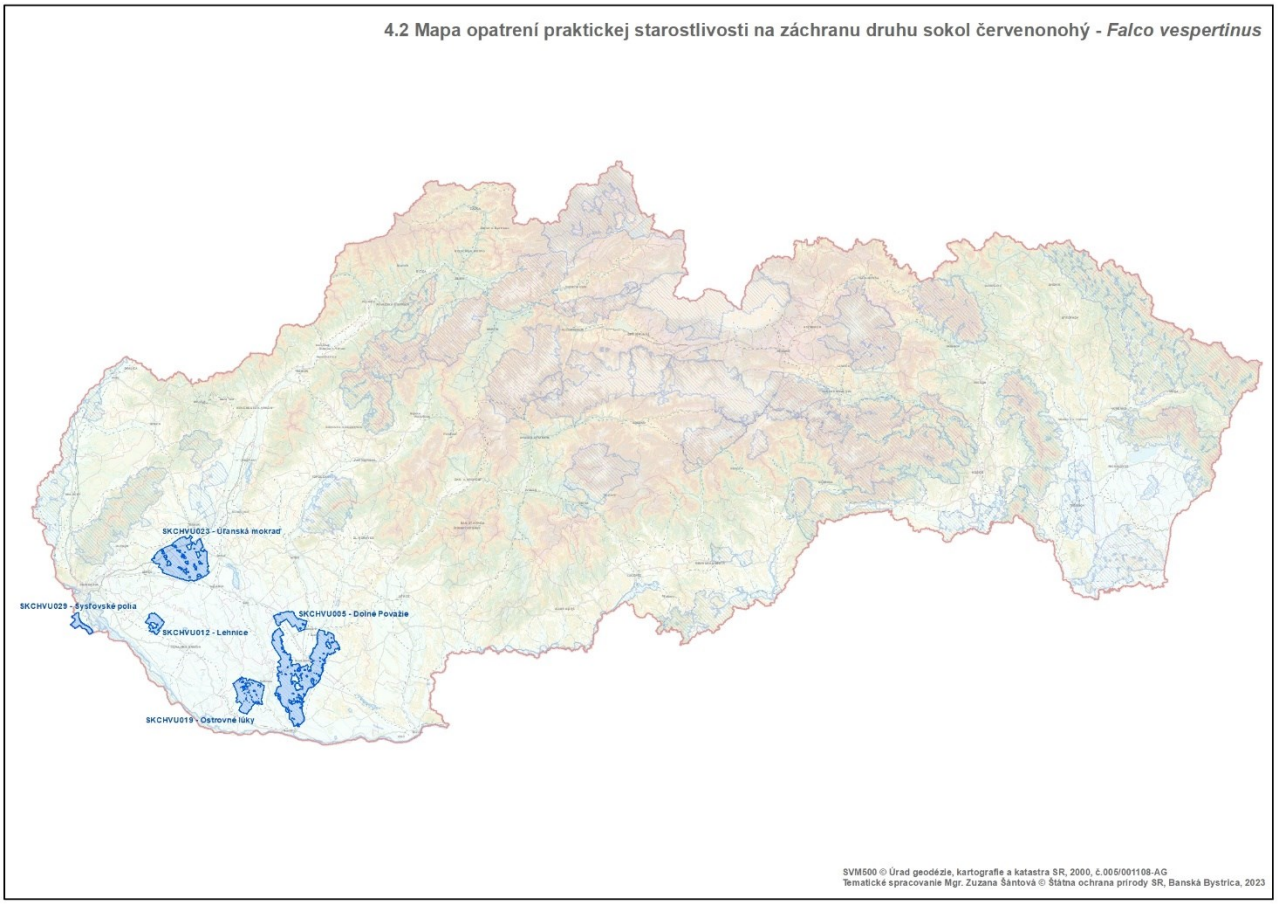
4.2 Mapa opatrení praktickej starostlivosti na záchranu druhu